Elling by og dens beboere i 1930´erne
- som jeg husker

Af Peter Ussing

Vore dages Elling er en stor landsby og må vel nærmest betragtes som en soveby for Frederikshavn. Det er en udvikling, der kom i gang efter den anden verdenskrig, vel egentlig først hen mod 1960. I min drengetid i 1930´rne bestod selve Elling kun af kirken, præstegården, skolen og en lille købmandsbutik, nogle få gårde og nogle huse ved den nuværende Tuenvej. Ikke desto mindre har byen og sognet en historie, og den er godt beskrevet. Det skyldes ikke mindst, at Elling Tømmerhandel igennem adskillige år udsendte et lille skrift med temaer om byens og egnens historie. Heraf skal især fremhæves Anna Møjens fortrinlige erindringsbog fra 1981, "En rundtur i Elling" om de første årtier af 1900-tallet.[1]

Det følgende ligger tidsmæssigt nok i forlængelse af Anna Møjens erindringer, men foregiver på ingen måde at have samme dybde. Jeg begynder dog på næsten samme sted, nemlig gården Engen, som Anna Møjen passerer lige, inden hun begynder sin rundtur.

Engen o. 1932. Gården var på det tidspunkt en af de få på egnen, hvor stråtaget ikke var erstattet af et bliktag. Til højre fodermesterboligen, der op til den 9 .april 1940 rumnmede et våbendepot. Det er forfatteren og hans onkel til venstre.

Engen ligger mellem selve Elling by og havet. Mine forældre overtog gården i 1932 efter min mors forældre. Gården, der altså ikke umiddelbart er en del af byen, var på ca. 50 ha, hvoraf en stor del var vedvarende græs, strandenge, kaldt Komøjen.[2] Både

stuehuset og udhusene var dengang stråtækte, men i løbet af 30´erne blev udbygningerne forsynet med trempel og bliktag. Jorden gik ud til kysten mellem Strandby og Elling ås udløb, og der blev udstykket og solgt enkelte sommerhusgrunde i slutningen af årtiet.[3]

Ved vejkrydset

Elling var som nævnt i 1930´erne en lille landsby med huse på begge sider af det, der nu er Tuenvej, dengang en grusvej, der for os forsvandt et eller andet sted vestpå. Dog var sydsiden af vejen ikke bebygget på strækningen mellem hovedvejen og Engbo, min onkels hus lige før kirken. Byen begyndte ved vejkrydset, hvor Tuenvej går ud i hovedvejen mellem Frederikshavn og Skagen, og hvor vejen går fra til Engen. Her lå der på det sydøstlige hjørne et hus, "Solvang", hvor familierne Beck og Chr. Quist boede. Huset var vist bygget af Chr. Quists far, der var murer. Det var Chr. Quist også, ligesom svogeren Beck, hvis fornavn jeg ikke kan huske. Familien Beck havde to børn, der var jævnaldrende med mine søskende og mig, Poul og Else. De havde også gået i skole i Frederikshavn og virkede lidt byprægede, og navnlig Else var vist lidt rap i replikken. Jeg tror, at de kun boede en kort tid i Elling. Jeg har lidt svært ved at få dem passet ind i min hukommelse som legekammerater.

På den anden side af vejen til Engen byggede Quist i min tid et hus med imiteret bindingsværk. Det kom til at hedde "Norm". Så vidt jeg husker, hørte der en lille butik til, som dog vist ikke blev brugt dengang. Her boede en ældre gårdmand, der hed Kræn Lassen.

På det nordvestlige hjørne lå der et lille hus, hvor familien Olsen boede. De var tilflyttere. De havde to piger, Ebba og Tove, den yngste var jævnaldrende med min søster, og de legede meget sammen. De kom i øvrigt til at sidde sammen, da de kom i Elling Skole. Olsen havde været uldhandler og rejst rundt og solgt uldne varer. Men ingen kendte ret meget til familien, hvorfor man havde forskellige forestillinger om den. "Uldhandleren" var en driftig mand. Det startede med, at familien fik en isbod og solgte "Premier Is" til 10 øre pr. stk., og det sidste år før krigen kunne man også få is til 5 øre. "Næste år får vi is til 2 øre," sagde Olsen. Men næste år kom krigen.

Efter isboden fulgte bygning af en veranda, hvor familien indrettede en cafe, der vistnok blev ret godt besøgt. Der var jo stadig mange karle på gårdene i disse år, og de savnede et samlingssted. Jeg har aldrig hørt om ballade på stedet. Ude i haven havde Olsen fået sat et rundt skilt op, hvor der stod: "Øl, sodavand og kaffe – det kan Olsen skaffe."

Forholdet mellem de to familier Beck/Quist og Olsen var vist ikke så godt, og det skal være årsagen til, at der på Becks hjørne kom endnu en isbod – med is fra Glistrup i Frederikshavn.

Derhjemme havde man megen sympati for familien Olsen, selv om rygtet sagde, at han var nazist. Derimod var sympatien for Quist-familien noget begrænset. Når vi en sjælden gang fik penge til en is, skulle vi altid krydse landevejen og købe hos Olsen.

Bortset fra dengang Becks isbod blev påkørt. Det skete vistnok, mens Chr. Quist passede den. En bilist ville undvige et par cyklende unge piger, hvoraf den ene var en datter fra Mariendal Elektricitetsværk, og påkørte isboden. Det gik i hvert fald ud over en masse flødeboller, som vi børn fik lov til at spise nogle stykker af.

Uldhandlerens hus eksisterer ikke mere. Som barn boede skuespillerinden Connie Nielsen her i midten af 1970´erne. Hun gjorde som bekendt en god karriere i Hollywood[4].

Det sydvestlige hjørne var ubebygget – grunden lå også meget lavt. Her byggede købmand Aage Jensen en købmandsforretning, men det var efter, at vi i 1940 var flyttet fra Elling.

Præsteboligen

Det næste hus efter uldhandlerens var præsteboligen. Her boede missionspræsten.
På det tidspunkt var der store modsætninger i sognet. Grundtvigianerne havde flertallet i menighedsrådet, og sognepræsten var grundtvigianer. Men der var mange, der tilhørte Indre Mission, bl.a. i Strandby, hvor der i øvrigt også var mange metodister. Så vidt jeg ved, lønnede Indre Mission selv en præst, men sognet var vel ellers stort nok til også at have en hjælpepræst. I begyndelsen af 1930´erne hed missionspræsten Brisson. Han havde tidligere været missionær i Afrika. Hans kone var sygeplejerske og kom hver dag og så til min mormor, da hun lå syg af kræft. Hun døde i 1932. Det har uden tvivl skabt en vis forbindelse mellem hjemmet og præsteboligen, selv om man på Engen var grundtvigianere og stod den grundtvigske pastor R.R. Vestergaard nær. Jeg husker i hvert fald, at der i entreen på Engen hang en del afrikanske ting, som bl.a. kalabasser. Dem havde de fået af Brissons.

Der gik en indre missionsk vækkelse hen over egnen i disse år, og Brisson var en aktiv "omvender" og svarede "Hvorfor skal det ikke holde?", da min mormor udtrykte tvivl om holdbarheden af omvendelserne.

Han afløstes af en pastor Andersen, der vistnok var lige så aktiv. Han var der kun kort tid, og så kom i 1938 en ung præst, der hed Johannes Hübertz Knudsen. Han havde sin svigerfar og svoger med sig. Svigerfaderen, Christian Jeppesen, der var enkemand, havde været indremissionær. Han havde 12 børn, der alle bar bibelske navne. Den yngste var Andreas, der var et år ældre end mig. Han blev min gode ven. Han og faderen kom fra Fårevejle, men havde vist også boet i København. Vi syntes jo nok, at Andreas talte lidt mærkeligt.

Andreas var meget interesseret i landbrug, og han besøgte os hver dag på Engen, som i øvrigt solgte mælk til præsteboligen. Han var et pust fra en anden verden, som vi ikke kendte så meget til. Han satte os drenge ind i den menneskelige forplantning, noget der optog ham meget. Familien levede endnu i storkens tid. Han var god til at tage initiativer. Det var bl.a. ham, der foreslog, at vi skulle spille teater i fodermesterhuset til

gården. Det stod tomt på det tidspunkt. Vi spillede "Klodshans." Andreas var naturligvis Klodshans og red på vores ged, Mette.

Det var også ham, der fik ideen til, at vi skulle lave en hule i "Granerne", den stump skov, der hørte til gården.

Jeppesen var en habil tegner og maler, og malede bl.a. Elling Kirke. Mine forældre købte et billede af ham. Det kostede 4 kr. Det er senere overdraget til kirken. Chr. Jeppesen fandt en ny kone og flyttede sammen med Andreas til Aarhus. Men Andreas tilbragte hele sommerferien 1939 i Elling, bortset fra en uge, hvor jeg kom med ham tilbage til Aarhus. Vi holdt længe kontakt pr. brev, men det ebbede ud, og så vidt jeg ved, døde han forholdsvis ung efter at være blevet militærmand.

Det var vel Andreas, der var årsagen til nogen kontakt mellem de to familier. Engang i høstens tid var præsten og hans kone på vej til stranden, mens far stod og makkede med selvbinderen. Den drillede meget det år. De faldt i snak, og nogen tid efter traf de hinanden igen. Præsten spurgte så om, hvordan det var gået med selvbinderen. "Jo, tak", svarede far, "Det hjalp, da præsten havde læst over den." Knudsen faldt ind i tonen og svarede: "Tænk, jeg troede ikke, at jeg havde sådan en magt!"

Knudsens flyttede fra egnen efter få år, men kom i øvrigt senere tilbage som præst ved kirken. Han var nogle år sømandspræst i Hull i England og sluttede som præst ved en kirke i København.

Lindely og Østerbroen

Næste hus var Lindely. Her boede i min Elling-tid den tidligere lærer Jensen. Han var kasserer i sygekassen, og vi skulle hente sygesedler hos ham, hvis vi skulle til lægen. Jeg husker ham som en meget gammel mand, men kendte ham ellers ikke. Han havde tidligere været lærer ved Elling Skole.

Et barnebarn, Ib Larsen, holdt ferie hos ham, mens Andreas boede i Elling. Han kom tit på Engen og spillede i øvrigt prinsessen i "Klodshans".

Efter Lindely fulgte gården Østerbroen, men mellem de to steder kunne man se dæmningen fra den gamle smalsporede Skagensbane.[5] Østerbroens stuehus var da også den tidligere stationsbygning. Her boede Solvej og Vitus Bering Pedersen. De var mine forældres nære bekendte.

Den tidligere jernbanestation i Elling, gården Østerbroen. Billedet er nutidigt, men bygningerne så også sådan ud i 1930´rne. Foto: Hans Henrik Frey.

Oprindelig lå Østerbroen, hvor Elling Tømmerhandel nu ligger. Her lå der, hvor den dog endnu ikke er genopbygget. Da jeg var dreng, var der resterne af en have tilbage og nogle murbrokker, og en lille dam med nogle åkander. Stedet lå ca. 100 m fra Tuenvejen.

Familien på det gamle Østerbroen kom i sin tid noget sammen med mine morforældre, der bl.a. købte hjemmelavet rugbrød der. Det var efter beretningerne meget velsmagende. Men leverancerne hørte op efter, at min mormor engang var kommet på besøg, mens manden stod og ældtede rugbrødsdej - med de bare fødder.

Det nye Østerbroen var opført oppe ved vejen og bestod som nævnt af den gamle stationsbygning og et vinkelhus med lade og stald. Der var en ret stor have foran stuehuset, og jeg husker, at Solvej altid havde et langt bed med cosmea, en blomst, som jeg ikke kendte hjemmefra.

Solvej og Vitus havde flere børn. Det første barn, en søn, der blev døbt Knud, døde som spæd. Den næste Knud var et halvt år ældre end mig, og faktisk den eneste mulige legekammerat ud over som nævnt Andreas. Knud kom dog som 8- eller 9-årig til Brejning ved Børkop og senere til skolehjemmet i Vodskov. Som voksen fik han en kone og et lille husmandssted syd for Løkken, hvor han klarede sig godt. Han og min bror blev nære venner, og Knud nærede en stor hengivenhed for min mor. Han er død for mange år siden.

Det næste barn var en datter, der hed Ingerlise, og derefter kom der endnu en søn, lille Hans, der døde, så vidt jeg husker, af skarlagensfeber. Knud skal have sagt: "Når jeg kommer hjem på ferie, er lille Hans død." Det tænkte man meget over, bagefter. Endnu en datter hed Bodil, og der kom også en søn, der hed Hans. Han havde vistnok en stor vognmandsforretning på egnen.

Solvej og Vitus stammede begge fra Frederikshavn. Hendes far havde et ølbryggeri på Hjørringvej i nærheden af Flade Skole, og Vitus stammede fra en gård i nærheden. Solvej besøgte flittigt sine forældre i Flade, somme tider hver dag. Og det syntes folk i byen vist var lidt rigeligt.

Solvej og Vitus var begge meget gæstfrie. Når Solvej lavede grønkålssuppe, blev jeg altid inviteret til at komme og spise med, for det var dengang min livret. Vi havde ikke radio derhjemme, men det havde de. Derfor hørte jeg somme tider børnetime hos dem.

Og naturligvis besøgte familierne hinanden. Vi børn var altid på julebesøg en eftermiddag på Østerbroen, og Solvej var god til at lege de gamle børnelege med os.

Præstegården

Elling Præstegård, opført i 1888. Nutidigt billede. Bygningen har ikke forandret sig siden 1930´rne bortset fra, at en veranda ud for havedøren nu er forsvundet. Den blev vistnok opført i Evald Christensens tid til den tuberkuloseramte datter, Helga. Foto: Hans Henrik Frey.

Nærmeste nabo til Østerbroen var præstegården. Da vi kom til Elling, var R.R. Vestergaard (1862 – 1937) endnu sognepræst, og jeg husker ham faktisk kun som den, der begravede min mormor. Han havde været præst i Elling fra 1893 til 1897, hvorefter han var forstander for den danske præsteskole Grand View College i Des Moines, Iowa indtil 1903. Derefter var han præst i Hvirring-Hornborg ved Horsens i 10 år. I 1913 kom han

tilbage til Elling og var så præst her indtil 1932, hvor han faldt for aldersgrænsen. Sine sidste år boede han i Vraa, hvor der var og er en stærkt grundtvigsk præget højskole.[6]

Der var vistnok en tæt forbindelse mellem præstegården og mine bedsteforældres hjem. Min mor var veninde med Vestergaards datter, Elisabeth, der døde af tuberkulose som ung.

Vestergaard var en betydelig personlighed og en fremtrædende skikkelse inden for den grundtvigske bevægelse. Det var hans afløser, Evald Christensen (1883 – 1958) også.[7] Han var dog kun i Elling nogle få år, inden han blev sognepræst i Tårs. Der var en vis forbindelse mellem præstefamilien og familien på Engen. Præsten havde flere døtre, hvoraf to af dem blev veninder med min moster Helga. Det var først datteren, Helga, der imidlertid blev syg af tuberkulose og døde som ung. Siden var min moster og en anden datter, Signe, begge sygeplejersker i Hjørring og veninder, indtil min moster døde i 1984. Jeg husker, at præstens hentede mælk på Engen.

Pastor Christensen var formand for skolekommissionen, og jeg husker ham fra eksamen i første klasse, da jeg gik i skole i Strandby. Han virkede som en meget stor mand.

Min broder og jeg havde hver en lille have, og et år havde jeg et meget stort, rundt græskar i min. Jeg gik med til at forære det til en basar i Nielstrup Forsamlingshus. Den blev holdt på præstens initiativ og skulle skaffe penge til en ny kirkestald ved Elling Kirke. Bygningen har senere givet plads for det nuværende redskabshus. Græskarret var præmie i en tombola, og der var kun et, der var større end mit.

En juleaften kom præstens døtre og spurgte, om vi havde rødkål. Til alt held havde jeg to forkrøblende rødkål med meget små hoveder i min have. Dem fik de med sig.

Mange år senere flyttede mine forældre til Tårs, og forbindelsen med præsten blev genetableret. Mor hjalp ofte fru Christensen i køkkenet, og i en efterårsferie, hvor jeg var hjemme fra seminariet, arbejdede jeg i præstens have.

Evald Christensen blev afløst af Bue Bennike, som også var uddannet som præst i Amerika. Han havde vist været flyvemekaniker under første verdenskrig. Jeg kan huske ham af udseende, men jeg har ikke noget indtryk af ham, bortset fra en enkelt aften, hvor han var til min fars 50 års fødselsdag og i samtalernes forløb fortalte, at han lige havde læst "Midt i en Jazztid", som han ikke syntes om. Det var et par år, før vi flyttede fra Elling

Engbo

Over for præstegården lå et stykke fra vejen et gult hus, Engbo. Der boede min onkel Verner.

Huset havde vist hørt til Bannerslund, men var blevet solgt fra. Efter hvad min mor har fortalt, havde min bedstefar kautioneret for ejeren, men måtte overtage huset. Min mormor var ikke tilfreds med, at han havde gjort det, og hun havde fået skøde på huset. Efter hendes død fik onkel Verner huset. Det var hende meget om at gøre at sikre

ham, da han var noget af en særling. Min mor måtte love at tage sig af ham, et løfte hun holdt, så længe han levede.

Huset var vel nærmest et lille længehus med en stald og lo i den østre ende, og en lejlighed i den vestre. Da jeg var dreng, havde Verner kun en stue i huset, resten af beboelsen var lejet ud til en familie. Senere boede min onkel dog alene i huset.

Onkel Verner var udlært gartner (hos gartner Thomsen, Frederikshavn) og havde været på Beder Gartnerskole. Han havde en fantastisk hukommelse og kunne huske en masse latinske blomsternavne. Det var vel oprindelig meningen, at han skulle have drevet et lille gartneri på stedet. Det blev nu aldrig til noget. En del af jorden var meget sandet, men bag huset var der en lavning med engjord. Her dyrkede han en hel del jordbær, som han solgte i Frederikshavn. Jeg tror også, at han dyrkede en del porrer. Jorden foran huset, hvor der kunne være en forhave, lå hen i ukrudt, og den lettere jord langs med vejen blev som regel tilsået med korn. Han havde fået begrebet gårdmandsøn galt i halsen, og af den grund gik han gerne i hvide skjorter, og det var ikke ligefrem praktisk med det arbejde, han havde. Gennem flere år havde han et job på renovationsanstalten, som jeg senere skal fortælle om.

Han var ret nærsynet, men ville ikke have briller. Det har nok været en medvirkende årsag til, at han kort før jul i l972 blev påkørt i vejkrydset, da han ville svinge fra hovedvejen ind på Tuenvej. Han døde mellem jul og nytår, 68 år gammel.

Elling Skole

Omkring 1936 fik Elling en ny skole til afløsning af den gamle, der lå et godt stykke fra byen. Det var stadig en to-klasset skole med kun én lærer. De små elever gik i skole 4 dage om sommeren og 2 om vinteren. De store elever omvendt. Her residerede lærer Jørgen Hjort i mange år. Ja, han var vel den eneste lærer ved skolen i den tid, den var folkeskole. Han havde været lærer ved den gamle skole i Elling og før den tid i Lodskovad i Råbjerg Sogn. Han var norsk gift, og parret havde tre piger, hvoraf Karen Marie var på alder med min søster, Gunvor og Tove lidt yngre. Min broder kom til at gå i skole hos lærer Hjort i 1937, og det må nok have været på den tid også, at jeg også kom i skole der efter at have gået i skole i Strandby i forskolen hos fru Fredborg.

Jørgen Hjort var efter min mening en dygtig lærer, der måske ikke hængte sig så meget i udenadlæren. Men vi fik til gengæld lært at arbejde individuelt og prøvet at arbejde med bl.a. emneundervisning. Især husker jeg, at vi en tid arbejdede med emnet kul, hvor vi indsamlede stoffet fra flere bøger. Det var nyt dengang.

Jeg tror også, at vi nåede den samme læsebog igennem flere gange. Fortællingerne om ”Prinsessen, der ikke kunne sove” og ”Fiskeren og hans kone” hænger mig stadig ud af halsen.

Elling Skole. Nutidigt billede. Den centrale del står uforandret siden 1937, da den blev taget i brug. Det øvrige er senere tilbygninger. Der var skolestue bag de 4 vinduer til højre. Resten var lærerbolig. Skolen blev nedlagt i 1958 og er i dag produktionsskole. Foto: Hans Henrik Frey.

Mine forældre syntes, at Hjort var for lige med børnene og havde for lidt disciplin. Men det er nu mit indtryk, at alle forældre var utilfreds med deres børns lærer. Når de var sammen til aftenkaffe, blev der gerne diskuteret skole, og meningerne var delte, men der var enighed om, at netop deres egne børns lærer var den ringeste. Mor og far foretrak lærer Bondesen i Bratten, og graverens foretrak lærer Larsen ved Heden Skole. Vi var nu glade for lærer Hjort, og jeg kom som voksen til at kende ham lidt nærmere.

Det var dengang almindeligt, at vi samlede ind til en julegave til læreren. Et år fik jeg den opgave at samle ind i bette klasse, mens graverens Erling skulle samle ind i store klasse. Mor og graverens kone tog så til Frederikshavn og købte en sølvcigarkasse til lærer Hjort. Nogen tid efter hviskede fru Hjort til mor, at hun havde fået byttet cigarkassen med nogle teskeer. Dem manglede de. Det vidste mor godt, men det skulle jo være en gave til ham. Og efter den tids opfattelse kunne man ikke give ham teskeer. Skolens have lå mellem skolebygningen og præstegården. Her byggede familien Hjort senere det parcelhus, der endnu ligger der.

Gennem skolen abonnerede vi på et børneblad, der hed "Fritiden", som indeholdt interessante artikler og spændende historier. Til jul købte vi julebøger hos ham. Der var også en skoleopsparing, som han stod for. Jeg fik nu ikke mange penge på bogen.

Elling Kirke

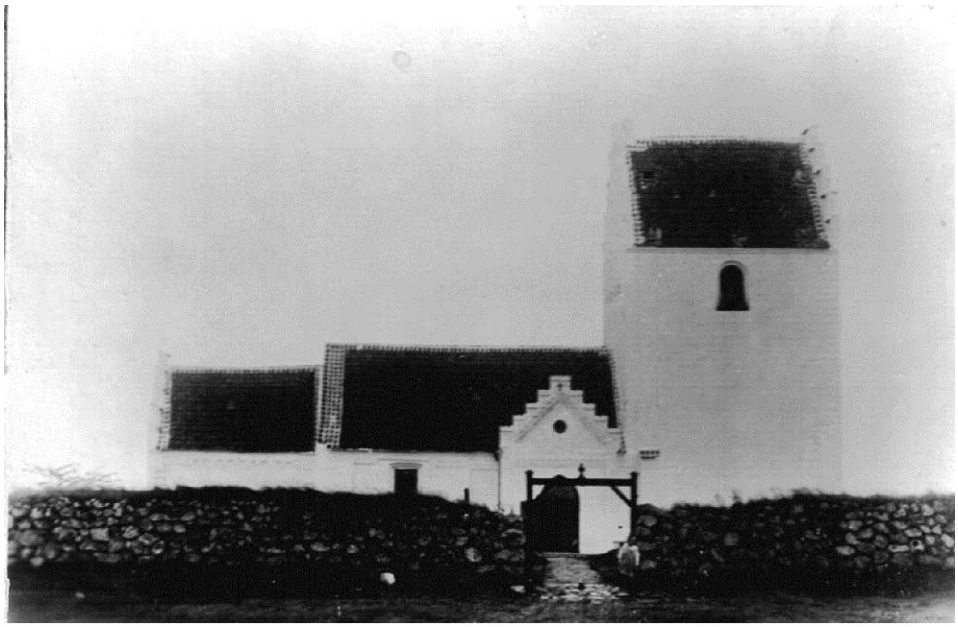

Elling Kirke. Billedet må være fra før 1930´rne. Alleen op til våbenhuset er endnu ikke vokset op.

Når jeg i dag besøger Elling Kirke, hvor mine forældre ligger begravet på kirkegården, kan jeg dårligt genkende min barndoms kirke. Jo, det ydre er uforandret, men den er blevet stærkt restaureret indvendig. Bl.a. med et nyt alterbillede og nye eller ommalede stole. Dengang hang prædikestolen lige til venstre for indgangsdøren, og når præsten gik fra alteret hen til den, flyttede menigheden plads. Der var nemlig i alle stole bænke over for hinanden. Også rummet under tårnet er siden lagt til kirkerummet. Det medførte en flytning af orglet.

Efter hvad mor fortalte, var altertæppet broderet af nogle damer fra egnen, bl.a. min mormor. Deres navne skulle findes i en kuvert under tæppet. Den kendes dog ikke, og tæppet er måske blevet udskiftet i forbindelse med en restaurering.

I dag er pladsen foran kirkegården lavet helt om. Dengang var der kun en grøn plads med græs, hvor der lå en kirkestald i østenden. Mange kirkegængere havde ikke bil, men kørte til kirken i hestevogn. Indgangen til kirkegården bestod af trælåger, der sad i en portal af træbjælker, og langs gangstien op til kirkedøren var der en allé af - vistnok - akselrøn.

Elling Kirkes indre

Engang var graveren, Peter Andersen, og hans kone på besøg hos os. Da fru Andersen skulle op til kirken for at ringe solen ned, fik min broder og jeg lov til at gå med, og bagefter viste hun os rundt i kirken, og vi så også noget af det gamle inventar, bl.a. en skuffe til at samle penge i.

Vest for kirken

Over for kirkepladsen og vest for skolen lå der dengang et stykke mark, der hørte til Bannerslund. På noget af det blev der bygget et par små huse, det ene af graveren, Peter Andersen. I dag har vi Grundtvigsvej her med en del butikker, der naturligvis ikke fandtes dengang.

Lige vest for kirken lå der et lille hus, hvor Andreas og Marie boede. Jeg husker dem som ældre mennesker, men Andreas var dog somme tider på Engen for at arbejde. Marie syede for folk, og jeg har været med mor derinde, da hun skulle have syet, vistnok, en kjole. Huset lå ud til vejen og findes i øvrigt endnu.

Vest for kirken, men et stykke fra vejen, lå der en lille gård eller et husmandssted. Her boede Ejnar Berthelsen. Han havde haft børnelammelse og trak lidt på det ene ben. Hans svigerfar, Jens Bæk boede hos familien. Han blev kørt ned og dræbt af Skagensbussen engang i slutningen af 1930rne. Det skete i nærheden af udkørslen fra den gamle Strandbyvej.

På et tidspunkt i slutningen af 30´rne hørte Engen op med at levere mælk til Frederikshavn og gik sammen med et par andre ejendomme over til at levere til andelsmejeriet i Nielstrup. Ejnar Berthelsen fik så mælketuren. Men det var ofte hans kone, der var mælkekusk. Jeg har et par gange set hende komme kørende med

mælkejungerne (et ord, vi aldrig brugte, vi sagde mælkespande), mens hun i fuld offentlighed ammede det yngste barn. Det tog ingen anstød af. Vistnok.

Engang i slutningen af 1930´erne blev ejendommen afspærret i længere tid på grund af mund- og klovsyge.

Vest for Ejnar Berthelsens lå der nogle små huse og et par ejendomme, som jeg kun har en meget svag erindring om.

På nordsiden af vejen (Tuenvej) lå der ud til vejen nogle små huse. I et af dem boede en Christian Andersen og i det næste min skolekammerat, Viggo, som jeg var meget sammen med den sommer, vi flyttede fra Engen. Hans mormor hed Natalia og kom sommetider på Engen for at hjælpe med storvasken. Hun boede i Strandby og var enke efter en svensker, der arbejdede med stenhugning. Han skulle have været meget jaloux og have forlangt, at hun tog med ham på arbejde, så hun ikke fik besøg af andre. Om det passer, ved jeg ikke. Man sagde så meget.

Det næste hus hed – og hedder stadig – Håbet. Det forekom mig altid så lukket, og jeg ved intet om det.

Herefter kom byens købmandsforretning. Huset hed Granly og lå lidt tilbage fra vejen. Her boede Aage Jensen og hans kone, Gerda. Aage Jensen var landpost og kom hver dag på Engen med Vendsyssel Tidende og eventuelle breve. Da var han på cykel, men om eftermiddagen kørte han tilbage til Frederikshavn for at aflevere de modtagne breve. Så var han på motorcykel. Der hørte et lille landbrug til huset, og somme tider lånte han vore heste for at få pløjet, harvet og sået. Så fik vi vel høvlet lidt af købmandsregningen!

Butikken var meget lille og ret smal. Modsat døren stod disken, og før man kom hen til den, måtte man forbi alle de mange ting, man kunne få i en blandet landhandel. Jeg tror også, at der her var en petroleumspumpe. Vi hentede ofte petroleum her, for der var ikke elektrisk lys på Engen. Vi havde kun petroleumslamper.

Man kunne få mange ting i butikken. Da jeg blev 8 eller 9 år, fik jeg et lommeur i fødselsdagsgave. Det var købt i butikken her. Det havde ingen visere, men forsiden var dækket med en kapsel, hvor der var to små huller. I det ene viste uret timen og i det andet minutterne.

Mine forældre handlede en del hos Aage Jensens, men de handlede også meget i Frederikshavn, bl.a. hos en butik, der hed KUMA, hvor kaffen skulle være særlig god. Den lå i Danmarksgade.

Aage Jensen byggede senere en ny købmandsforretning på hjørnet af landevejen og Tuenvej, lige over for "Solvang", men da var vi flyttet fra egnen.

På den modsatte side af vejen forbi "Granly" lå der to gårde, Martin Jacobsens og Vester Elling. Martin Jacobsen havde en søn, Aage der var et par år ældre end jeg. Han var høwwer på Bannerslund et år, og ofte hørte vi ham råbe efter køerne. Han var en dygtig hyrdedreng, men kunne vist nok være ret barsk. En dag havde han banket mig i skolen, og da mine forældre fik det at vide, gik far hen og talte med lærer Hjort. Det

resulterede i, at Aage kom ud af skolen lidt før tid. Det var sikkert ikke nogen rimelig løsning, men sådan blev det, og jeg kan forestille mig, at Aage var tilfreds.

Længere vestpå

Ellinggård set fra syd. Det er den eneste landbrugsbygning, der har dobbelt opstolpet bindingsværk. Den slags hørte til i byerne. Foto: Hans Henrik Frey.

Interiør fra Ellinggård, formentlig o. 1930. Foto: Bangsbo Museum og Arkiv.

Købmandsbutikken var det længste, vi børn normalt kom vestpå. Derefter var vi ude i den store verden. Efter byen kom der nogle marker, og ved et vejsving lå der et sommerhus på en skrænt. Ellers var der ikke nogen bebyggelse, før vi kom til Mariendal, der både var navnet på en gård og på elektricitetsværket.

Der var et par piger på elværket på min alder, Elly og Ester. De gik også i skole i Elling og var et par dygtige piger. De var lidt mere velstående klædt end vi bønderbørn, og vi anså dem vistnok for at være lidt vigtige. Men de var jo kun piger!

På gården Mariendal boede Peter Lunden, som alle vidste hvem var. Han var formand for landboforeningen og auktionarius ved landboauktionerne i Frederikshavn. Min broder og jeg fik somme tider lov til at komme med far til auktion og hørte så Lunden stå med sin kæp og sælge kører og kvier og andre husdyr.

Sønnen Anders gik i Elling skole. Han var lidt yngre end mig og en frisk fyr. Det fortælles, at han blev spurgt om, hvad han ville være, når han blev stor. Han svarede. "Jeg vil s`gu da være arbejdsløs." Det syntes de voksne lød vældig frisk. Mange af landmændene var nok lidt misundelige på de arbejdsløse. De fik jo understøttelse, mens de selv hang med en vis legemsdel i vandskorpen, når terminen nærmede sig.

Ved siden af Mariendal lå Ellinggård; her boede Aage Bentzen, som jeg kun har en enkelt erindring om. En dag i slutningen af 1930´rne kom han og en mand mere og talte længe med far for at få ham med i LS, Landbrugernes Sammenslutning. Det var, mens den noget militante bevægelse endnu var stueren. Under besættelsen blev den særdeles tyskorienteret. De må nok have fået far overtalt, for i mange år kom bevægelsens dagblad "Folket" gratis, senere til fars store fortrydelse. Bladet var som LS meget

tyskvenligt, og far forsøgte flere gange at slippe for det, men han har næppe nogen sinde betalt for det.

Parti fra Elling å ved Mariendal. Efter dragterne at dømme er det tidligt i 1900-tallet. Bangsbo Museum og Arkiv.

Længere vestpå var den store kommuneplantage med skovfogedboligen, hvor jeg et par gange har været til fødselsdag hos skovfogedens sønner, Karl Anker og Poul. Inde i skoven lå der et lille hus, hvor der vistnok boede en moder og hendes datter Tabita. Jeg har ikke kendt dem.

Når man kom ud af skoven, kunne man se Søren Knudsens store gård, Stabæk. Men så var vi også kommet langt hjemmefra. Han sad i sognerådet, og jeg husker, at han talte til afskedsfesten, da min bedstefar gik af som sognefoged. Det var på Strandby Sømandshjem. Jeg kan ikke have været ret gammel, men jeg har inde i hovedet et billede af situationen, mig mellem mor og far, min bedstefader med det skaldede hoved siddende lidt sunket sammen, Søren Knudsen, der stod og talte om "det demokratiske sindelag", og som derefter gav bedstefar et sølvbæger. (Bedstefar havde ventet at få et guldur, han havde været sognefoged i 38 år). Mor arvede bægeret, men solgte det under krigen for at skaffe penge til skoletøj til mig. Men det er en anden historie. Søren Knudsen var socialdemokrat, og jeg har ladet mig fortælle, at Stauning har talt ved et møde i haven på Stabæk.

Renovationsanstalten

Elling å var en del af min barndom. Den dannede skel mellem Engens jord og Elling Ågård og Lerbæks jorder. Her gik far hen sammen med vores lænkehund, Rolf, når den trængte til at blive vasket og befriet for sine lopper. Her kunne vi et bestemt sted gå i vandet sammen med onkel Verner, når han var færdig med dagens arbejde på gården.

Et efterår havde far anskaffet fiskestænger af bambus, og jeg husker i hvert fald en halvvåd dag, hvor vi gik og fiskede. Jeg var lige ved at få bid, men far fangede dog en lille skalle, som vi fik til aftensmad. Mor fortalte altid om de mange fisk, der var i åen, da hun var barn. De forsvandt, da elektricitetsværket blev bygget, sagde hun.

Ved åen havde der tidligere ligget en vandmølle, og måske også stået en vindmølle. Der var et sted stadig et stenfundament tilbage, og i laden på Engen stod der resterne af et stort møllehjul. Marken langs åen hed Møllemarken, så der var nok noget om snakken.

Ved landevejsbroen over åen blev der i 1930´rne anlagt en renovationsanstalt på jord, der var købt fra Engen. Her blev dagrenovationen fra Frederikshavn kørt hen. Det var endnu ikke alle huse, der havde toiletter med træk og slip. Man måtte nøjes med wc´er i baghuset, og de var forsynet med nogle store runde spande. Der blev lagt låg med gummiring på dem, og de blev så kørt til renovationsanstalten i Elling. Her blev de tømt over i nogle store tanke. Det var vist meningen, at indholdet skulle gå i gæring og nedbrydes, hvorefter det skulle ud i nogle flade grave. Her sivede vandet ned i jorden og ud i Elling å, mens tørstoffet skulle sælges som gødning. Det er mit indtryk, at processen ikke lykkedes helt. Men det ved jeg ikke nok om.

Renovationsanstalten blev bestyret af Edvard Jørgensen, en kraftig og gemytlig mand, der nok kunne udtrykke sig bramfrit, men som også havde et hjerte af guld. Onkel Verner arbejdede en lang periode på "renovationen" og havde det godt der. Jørgensen kunne affinde sig med hans kantede væsen, og onkel affandt sig med Jørgensens omsorg. Blandt andet sørgede han for, at onkel – hvad der naturligvis var nødvendigt – hver dag kom i varmt bad på virksomheden. Min broder og jeg kom sommetider hen på renovationen og blev altid vel modtaget. Vi fik næsten altid en hel eller halv 5-øres basse, og det var ellers ikke hverdagskost derhjemme.

Jørgensen havde anlagt en køkkenhave på grunden, og da der var rigeligt med gødning, fik han nogle flotte planter. Han havde også lavet sig et solur med en tynd jernstang, loddet fast på bunden af en renovationstønde. Jeg syntes dengang, at han jævnligt måtte stille soluret efter sit eget ur.

Han var udpræget antitysk og havde en evne til at gå og snuse sig til oplysninger om værnemagten, da den stillede i Frederikshavn efter den 9. april 1940. Havnen var delvis lukket, og det var ikke uinteressant at komme der, for det var ikke alle troppeskibe, der nåede til Norge. Ligene efter torpederinger blev ofte bragt til Frederikshavn. Men Jørgensen kom som regel igennem vagterne ved at sige "Nein, Fischermann hier".

Elling Ågaard

Syd for åen ligger på østsiden af vejen Elling Ågård. Her boede Anna og Lars Nielsen. De var dengang ret unge mennesker og blev mine forældres gode venner, som mor og far holdt kontakt med, så længe de levede.

De besøgte ofte hinanden, og engang havde Lars banket piben ud på en pæl, der stod lige ved ladehjørnet. Han skulle have sagt: "Der er en skrå til Johannes (vores karl)". På et tidspunkt kunne vi inde fra stuen se røg fra pælen, som der var gået ild i. Hvis vinden havde været fra et andet verdenshjørne, var ladens stråtag blevet antændt. Jeg er ikke sikker på, at man ville have anset det for den store ulykke.

Efter nogle år solgte de gården og flyttede til Tværsted, hvor Lars stammede fra. Anna var fra Tuen, og far kom engang til at ligge på stue sammen med hendes far, da de var på sygehuset i Hjørring, begge for en brokoperation.

Anne og Lars tilhørte Indre Mission, og navnlig Anna deltog tit i møderne, når der var missionsuge i Strandby. Det gjorde nu ikke noget skår i bekendtskabet.

På den modsatte side af vejen lå der dengang et lille hus, som vistnok havde skiftende beboere. Jeg husker kun, at der engang boede en, der hed Sigmand, der var maler og tapetserer. Det fortælles, at han engang havde tapetseret stuen på en gård, men glemt at klippe den kanten af i den side, der skulle lægges over den anden bane. Det var, før man stødte tapetbanerne sammen. Da gårdmanden beklagede, at det ikke så godt ud, svarede han, at det gjorde vel ikke så meget her ude på landet, hvortil manden svarede: "Vi vil da også gerne have det lidt pænt." Dengang kunne opfattelser på landet og i byen stadig støde sammen.

Bannerslund. Nutidigt billede, men sådan så hovedbygningen også ud i 1930´rne. Foto: Hans Henrik Frey.

Strandby

Hovedbyen i Elling Sogn var også dengang Strandby, der allerede var en stor fiskerby. Hver morgen kunne vi på Engen høre den karakteristiske dunk-dunk lyd fra fiskerkutterne, der skulle på havet, og ofte kunne vi se dem fra stranden.
Vejen mellem Elling og Strandby gik hen over Bannerslunds marker. Det var en dårlig grusvej med mange sving. Den var ikke nem at cykle på. Da jeg begyndte at gå i skole i Strandby, kunne jeg endnu ikke cykle, så jeg gik langs med banen til Strandby og kom så at sige aldrig på Strandbyvejen.
I slutningen af 1930´erne blev der anlagt en ny vej til Strandby, nemlig lige nord om Bannerslund. Det var ikke helt til måde i Elling, hvorfra man jo fik længere til Strandby og omvendt. Der blev dog også anlagt en cykelsti, mere direkte mellem de to byer. Den kom til at gå omtrent i skellet mellem Engen og Bannerslund..
I folkemunde hed den nye vej "Tre-Sørensvej" efter 3 sognerådsmedlemmer med samme fornavn.

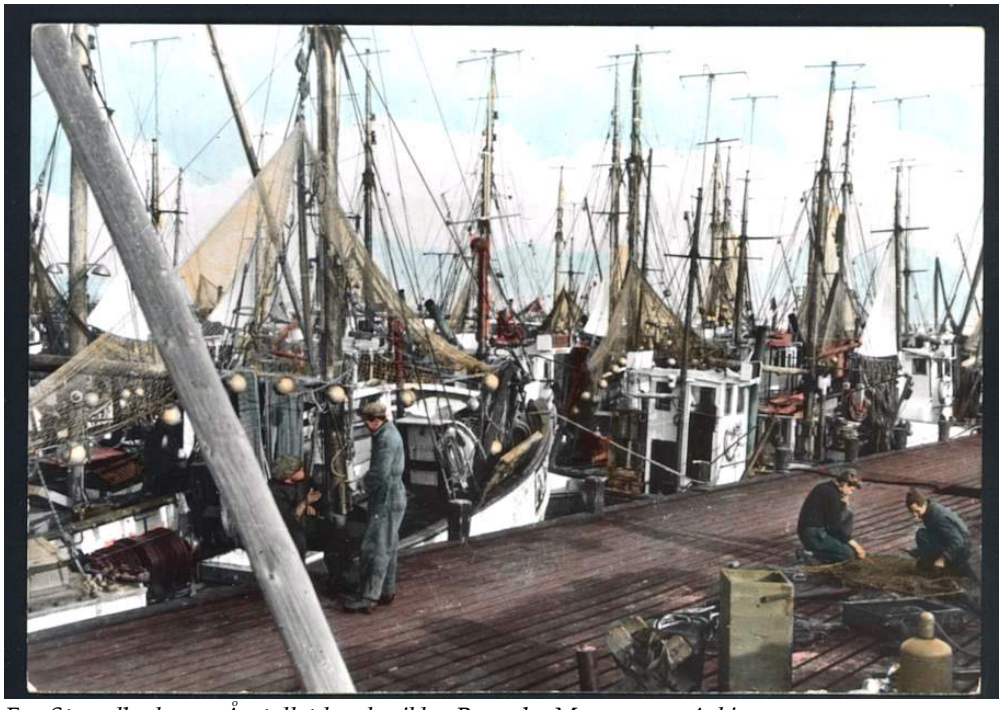

Fra Strandby havn. Årstallet kendes ikke. Bangsbo Museum og Arkiv

Strandby Forskole – fru Fredborg

Efter sommerferien i 1934 begyndte jeg i Strandby forskole hos fru Agnes Fredborg. Det var i utide og et halvt år før tiden. Men årsagen var min farmor, "Bedste", som boede hos os dengang. Hun var meget religiøs, og en dag skal jeg været kommet ind og have fortalt, at Bedste sagde, at Jesus fløj ude i gården. Det er sandsynligt, at min mor, der kunne

handle ret spontant, så har sagt, nu må vi hellere få Peter i skole, og far, der ikke delte sin moders religiøse anskuelser, har støttet hende.

Så en dag travede jeg med far ved hånden til Strandby langs med Skagensbanen. Far havde lagt et gangbræt over bækken, der dannede skel mellem vores jord og Bannerslunds. Der var strenge ordrer til ikke at gå på selve banen. Undervejs satte far mig så ind i nogle praktiske forhold, for eksempel at sige "gå i gården", hvis jeg skulle tisse.

Da vi ankom, var timen begyndt, men jeg blev præsenteret for klassen og fik en plads ved siden af en, der hed Harald. Og så var mit lange skoleliv begyndt.

Henning Schroll (1851 – 1939).

Når det blev Strandby Skole og ikke Elling Skole, som jeg hørte til, har det den forklaring, at Elling Skole dengang lå langt fra byen. Strandby var faktisk nærmere eller lige så nær. Desuden kendte vi fru Fredborg. Mine bedsteforældre kom lidt sammen med hende og hendes mand, der var murer, ligesom de kom sammen med hendes forældre, den tidligere lærer Schroll. Mor og far kom vist også lidt sammen med Fredborgs.

Agnes Fredborg (1876 – 1958).

Fru Fredborg var ikke uddannet lærer, men havde et forskolelærerindekursus. Hun havde i mange år haft den lille forskole i Strandby, men bygningen findes ikke mere. Hendes søster, Esther, havde et hjemmebageri lige ved siden af skolen, og somme tider fik jeg en femøre med i skole, så jeg i et frikvarter kunne købe en kage - eller to, hvis man var heldig at kunne få fra dagen før.

Hendes broder var drengebogsforfatteren Ejnar Schroll, der i øvrigt også havde skrevet vores første Danmarkshistorie. Somme tider læste hun højt af hans bøger, som jeg selv læste flere af, da jeg blev lidt ældre.

Den gamle lærer, Henning Scholl boede hos Fredborgs, og somme tider har jeg hilst på ham. Da han blev 80 år, fik vi hver et stykke chokolade af ham. Jeg tog mit med hjem for at dele med min broder og søster – jeg turde sikkert ikke andet. Mor må have fortalt om det, for en dag fik jeg en lille pakke med to stykker chokolade.

Mine bedsteforældre var meget gode venner med Schrolls, men en lang periode var forholdet afbrudt på grund af noget, min mormor skal have skrevet i avisen om lærerne og den berygtede § 8, (hvorefter en lærer kunne afskediges, hvis han kom i et misforhold til forældrene ved skolen). Schroll nåede lige at blive dannebrogsmand eller ridder af dannebrog, inden han døde. Det vakte nogen opmærksomhed, at hans kiste blev båret ned i graven, der stadig ses på Elling Kirkegård.

Huse i Strandby i 1920´rne og 30´rne. Bangsbo Museum og Arkiv.

Skolegangen

Hver morgen, når jeg ankom til skolen, gik jeg ind i klasseværelset og satte mig til at skrive tallene fra 1 – 100. Jeg husker det som en almindelig procedure, men måske var det kun en periode. For jeg husker også, at vi sommetider tegnede på den medbragte skifertavle, og det var altid fiskerkuttere. Engang blev jeg af mine kammerater bebrejdet, at der manglede ror på min tegning, men det var der ikke plads til, hvilket andre også konstaterede til min undskyldning. Det var næsten udelukkende fiskerbørn, og det er klart, at en kutter ikke bare skulle ligne, den skulle være fuldt ud korrekt.

Når fru Fredborg kom ind, og vi havde sunget morgensang og bedt fadervor, fulgte en religionstime, og efter frikvarteret kom læsning og skrivning. Læsningen foregik på den måde, at vi hver kom op til katederet hos fru Fredborg. Her læste vi så dagens lektie, mens alle de andre sad og skrev. Senere på dagen var der regning og historie og geografi.

En gang imellem lavede vi skolestuegymnastik og trådte ud fra bordene og lavede efter kommando nogle stående øvelser.

I middagspausen gik alle hjem for at spise, kun jeg sad alene tilbage. Senere fulgte jeg med Kaj Prytz Jørgensen hjem og spiste min madpakke hjemme hos ham.
Vi gik i skole hver anden dag, og skoledagen varede som regel til kl. 14. Al skrivning foregik på en sort skifertavle, som vi havde med hjem. Hertil hørte en griffel, og jeg ved ikke, hvor mange grifler jeg har brækket i tidens løb, og hvor mange forskellige jeg har forsøgt for at undgå dem, der let brækkede. Når tavlen var skrevet fuld, skulle den viskes ud. Hertil brugte vi en klud, der blev gjort våd med det vand, vi medbragte i en lille (essens)flaske. Det var særlig raffineret, hvis man kunne farve vandet ved hjælp af et lille stykke silkepapir.

Frikvartererne gik med alle de lege, som børn legede dengang. Om foråret spillede vi naturligvis med marmorkugler. Ellers gik der nogen tid med at bytte Richsbilleder og diskutere billederne. Der var i disse år en serie, der hed "Ud i vort skønne land". Jeg husker, jeg havde en voldsom diskussion med en kammerat om det hed høje-steret (med tryk på ste) eller højeste-ret. Jeg havde ret i det sidste.

Til trods for, at jeg vistnok var den eneste bondedreng, følte jeg mig aldrig udenfor, men netop accepteret af de andre. Da jeg havde fødselsdag i første klasse, blev alle drengene inviteret med. Det skete pr. brev, som fru Fredborg læste op. Næste år inviterede jeg kun nogle enkelte, og da jeg indbød en af dem, svarede han, at han gerne først ville høre, hvad der stod i brevet.

Jeg har vel også været til fødselsdag i Strandby. Dem husker jeg kun en enkelt af og kun en særlig tildragelse. Vi havde lige været til efterårsmarked i Frederikshavn, og da jeg spurgte Ingvar, om han havde været til marked, fik jeg det svar: "Nej, mor siger, at de´ li´r Jesus int." Der var mange missionsfolk i Strandby og derfor meget, som Jesus int li´ede.

Hen under jul fik vi nogle brochurer med hjem, så vi kunne bestille julebøger. Jeg fik også lov til at få en julebog, som blev gemt til juleaften. Den sidste skoledag før jul fik vi chokolade med kager fra Esther Schroll. Derefter blev skolebordene sat til side, og vi gik rundt om juletræet og legede i øvrigt sanglege.

I slutningen af første klasse var der eksamen, og jeg husker nogle mennesker sidde oppe ved tavlen for at høre på os, mens pastor Christensen – en stor mand – gik rundt mellem bordene. Jeg blev hentet i ponyvognen af far, og det småregnede, men jeg skulle først hen til købmanden for at købe en tube Danalim. Jeg brugte meget lim dengang til papirarbejder, bl.a. udklipsark fra Familie Journalen.

Dagen efter skulle vi skrive noget på tavlen og vise det til fru Fredborg, som derefter afgjorde, om vi kunne rykke op i anden klasse.
Da jeg var så ung, fik jeg valget mellem at blive i første klasse eller komme op i anden. Jeg valgte det sidste.

Så vidt jeg husker, gik man tre år i forskolen. Derefter kom mine kammerater over i den store skole hos lærer Pedersen. Det skulle jeg ikke. Dels var han missionsmand, dels var der blevet bygget en ny skole i Elling, og den lå ikke ret langt fra Engen.

Det var dog ikke et endeligt farvel til fru Fredborg. Jeg mødte hende i hvert fald kort efter, at jeg var kommet på mellemskolen i Frederikshavn, og hun glædede sig over, at jeg var blevet optaget der. "For det er jo da mig, der har lagt grunden", sagde hun. Det var det unægtelig. Hun var en meget dygtig lærerinde.

Hun og Esther Schroll kom i øvrigt til min farmors begravelse, og hun levede endnu, da jeg udgav min første skolebog. Så jeg sendte hende et eksemplar af den.

Strandby havn. Årstallet kendes ikke. Bangsbo Museum og Arkiv

To tildragelser

Mens jeg gik i skole i Strandby, havde jeg ingen cykel, så det følgende må være sket senere. Jeg var i hvert fald på cykel til Strandby, og i nærheden af Brugsen kom der en stor personbil imod mig. Jeg holdt ind til en lav mur, men nåede ikke at stå af, og godt det samme, for pludselig lå jeg på jorden med en cykel, hvor forhjulet var ekset. Chaufføren - senere fik jeg at vide, at det var en repræsentant fra Aalborg - skældte ud og sagde, det var min egen skyld, mens konen i huset tog mit parti. Jeg græd og ville til at gå hjem. Men så kom Esther Schroll og tog sig af mig. Hun gav mig et brev med hjem, hvor hun fortalte, hvad der var sket. Repræsentanten kom til at betale et nyt forhjul på cyklen.

Rasmus Clausen, naturgassens pioner, åbner for gashanen.
Bangsbo Museum og Arkiv.

En anden gang – det var mens jeg gik i skole i Strandby – så jeg et trebenet stativ på den anden side af vejen, der gik lige forbi skolen. Pludselig stod der en stråle op fra jorden. Det var naturgas. Jeg havde nok hørt om, at man borede efter gas i Strandby, og at man brugte det i køkkenet, men først nu oplevede jeg det. Jeg vidste også, at det var en fiskeeksportør Rasmus Clausen, som var den første, der fandt gas. Der blev i 1937 udgivet en bog om ham.[8]

Vi talte meget om naturgassen i disse år, og under krigen fik den som bekendt en ganske særlig betydning, men med Frederikshavn som hovedby.

Strandbyfolk

I de år, jeg gik i skole i Strandby, lærte jeg byen at kende, og nu længe efter kan det undre mig noget, at jeg kan huske så mange enkeltheder. Det Strandby, jeg husker, så meget anderledes ud. Stationen lå et stykke fra byen, og mellem den og byen stod den store skærveknuser, som vi både kunne se og høre fra Engen. Jeg synes også der var mange små

gader i byen. Hver dag kom jeg forbi den store skole, en lang gul bygning, der ikke findes mere, og ligeledes kom jeg forbi den gamle metodistkirke, der heller ikke findes mere. På vejen mellem forskolen og havnen passerede jeg først slagter Aaen, der engang om ugen kom på Engen og solgte kød, Over for hans butik lå Sømandshjemmet eller Strandby Hotel. Der var også en købmandsbutik, som jeg ikke rigtig husker, og nede ved havnen lå Brugsen. I den nordlige ende af byen var der en villa, der hed "Home Sweet Home". Der boede en skolekammerat, der hed Stanley, og hans storebror hed Moody. Strandby var en meget engelskorienteret by. Mange fiskede på England, Doggerbanken. Derfor kendte jeg ikke mine skolekammeraters fædre. De var ikke meget hjemme.

Den tidligere metodistkirke. Bangsbo Museum og Arkiv.

Kejseren

På min vej til skole passerede jeg først en mergelgrav eller lergrav og et lille husmandssted. Her boede Anton Akselsen. Lidt senere kom jeg i nærheden af et langstrakt lavt hus, der lå et stykke syd for byen. Her boede Kejseren. Ham har jeg truffet en enkelt gang hos Kaj Prytz, hvis mor spurgte ham: "Vil du ha´ salep, Kejser?" og jeg vidste ikke, hvad salep var.

Hvorfor han bar det navn, ved jeg ikke, men jeg har fået fortalt, at han engang havde sagt, at han nu skulle hjem til Kejserinden. Mere skulle der ikke til. Der var i Strandby en pige, der blev kaldt Krikken. Efter sigende fordi hun i en diktat i skolen havde byttet om på *i* og *r* i ordet kirke. Jeg overværede engang en samtale mellem mor og Bette Karls kone (han var lille af vækst), der ville forklare mor, hvem hun havde talt med: "Ja, de kalder hende "den stuer røw"" - "Jamen, hvorfor dog det?" spurgte mor, naivt

medfølende. ”Ja, hun har vel en stuer røw”, var det uanfægtede og logiske svar. Nej, hvad ellers.

Hanne og Grete Nørgaard

To Strandby-folk vil altid blive huset, ikke mindst fordi deres navn er knyttet til byens kirke. Det er Hanne og Grethe Nørgaard. De hørte til mine bedsteforældres gode bekendte. Jeg har selv et par erindringer om dem.

En søndag havde vi gæster til middag, to ældre damer, hvis lyse hår og runde hoveder mindede grangiveligt om de to fyldte hvidkålshoveder, der stod på bordet. Det var Hanne og Grethe, som vist nok havde været i kirke, og som så havde lagt vejen omkring Engen.

Nogen tid efter besøgte vi dem. Alle vi børn var med. Nørgaard var en flot gård med alle moderne maskiner, og der var nogle meget fine stuer – og en meget stor grammofon. Vi så også den medalje, Hanne havde fået, og Grethes sølvbæger fra Landhusholdningselskabet. De var jo meget dygtige landmænd, og dengang fortalte man, at de ville bygge en kirke, hvor deres hjem, den gamle gård Nørgaard, havde ligget. Den kom jo også – men længe efter, at de begge var døde.

Vi fik eftermiddagskaffe, men der var kun et lille stykke dagmartærte til hver. Vi var godt sultne, da vi kom hjem. Mor lavede den aften røræg med skinke til os. Dobbelt portion.

Hanne og Grethe var vistnok det, man kalder legendariske skikkelser. Der verserede i familien en del historier om dem, både fra mine bedsteforældres tid, og fra ”Hørensagen”. Ikke alle lige pæne. Jeg ved ikke, hvad der er sandt, så jeg skal ikke referere noget. Helt almindelige var de to gamle piger ikke, og det er måske årsagen.

Da krigen kom til Elling

I løbet af vinteren 1939-40 kom der et kompagni danske soldater til Elling og Strandby.[9] De blev lagt i kantonnement her. Jeg har aldrig fået at vide, hvorfor det netop blev her. Men det har vel noget at gøre med forsvaret af Frederikshavn, hvor der var en stort set isfri havn med vigtige forbindelser til Norge og Sverige. Om man ligefrem havde frygtet et angreb på havnen, ved jeg ikke. Men så kunne man jo da markere en vis modstand. Det kan måske også have en smule at gøre med, at der var store militære depoter i Tolne. Ikke at forveksle med de nuværende ved ”Brinkhus”, men nordvest for Tolne by.

En dag i begyndelsen af 1940 ankom ved aftenstid de to soldater, der skulle bo på Engen. Det var 41 og 60, den første var rekylgeværskytte, den anden hans hjælper. De fik et stort værelse at bo i, og skulle så også spise her.

Samtidig blev fodermesterlejligheden, der stod tom, inddraget til våbendepot, og gårdspladsen var normalt samlingspladsen, hvor alle soldaterne skulle stille.

Kaptajnen for kompagniet boede på Lerbæk, en anden officer på Bannerslund, og våbenmesteren, en sergent, boede hos lærer Hjort. Solvej og Vitus fik også en soldat.
Det var naturligvis en oplevelse for min broder og mig, og vi tilbragte megen tid i selskab med 41og 60, når de kom hjem; vi prøvede deres hjelme og gasmasker og legede med rekylgeværet. Ligeledes kom vi ofte i vagtstuen, hvor der dagligt kom en korporal som vagtkommandør og 3 soldater, der stod vagt udenfor 2 timer ad gangen.
I løbet af marts skete det ofte, at vagten blev fordoblet. Det hang sammen med nogle højspændte situationer, som vi ikke kendte ret meget til.

I begyndelsen af april hørte vi om miner i norske fjorde, og folk begyndte at tale om, at nu kom tyskerne nok. Den 8. april var der megen uro. Kompagniet skulle holde sig i beredskab, og i vagtstuen blev der travlhed. Det meste af dagen blev der fyldt patroner i magasiner til rekylgeværer. Da jeg kom fra skole, gik Hans Chr. og jeg over i vagtstuen og vi fik straks en lille opgave, nemlig at åbne de små papæsker, der indeholdt patroner, og vælte dem over i ladeapparatet. En soldat kunne så med et enkelt greb føre dem ind i magasinet. Det var så vores deltagelse i den anden verdenskrig.

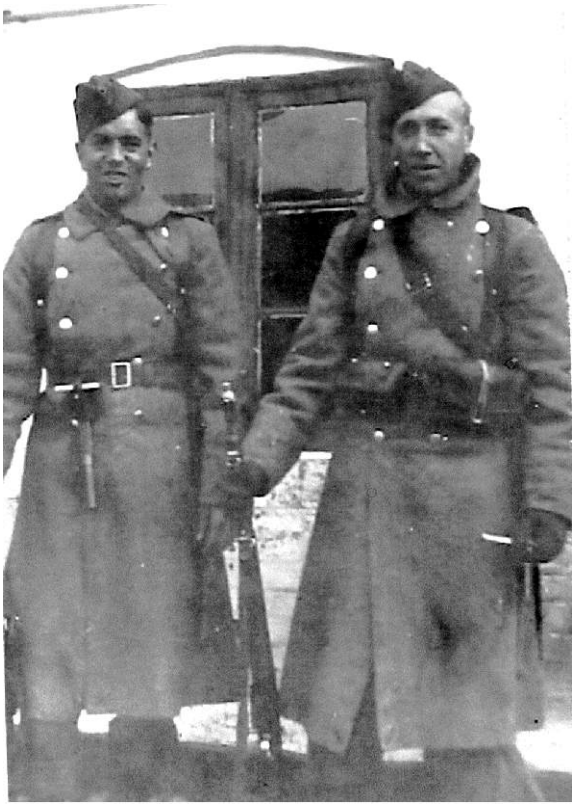

41 og 60, fotograferet 9. april 1940

Om aftenen blev soldaternes fyldte tornystre stillet op uden for laden, klar til at blive transporteret væk. Vagten blev fordoblet. Kaptajnen spurgte far, om han havde hørt noget. Han vidste blot, at man skulle være klar til afmarch.

Næste morgen var det et dejligt solskinsvejr, og inden jeg skulle i skole, fik jeg at vide, at tyskerne var kommet. "Vi skal til fronten", havde 41 sagt til mor.
Så vidt jeg husker, - eller er det fantasien, der spiller et puds - var der stillet et rekylgevær op i haven ved fodermesterhuset, og jeg forstod dengang ikke, hvorfor man ikke skød mod de tyske maskiner, der fløj lavt hen over gården.

Soldater foran våbendepotet 9. april 1940

Om eftermiddagen havde jeg et par klassekammerater med hjemme – i anledning af min fødselsdag nogle uger tidligere – og vi cyklede over til Bannerslund, hvor soldaterne var stillet op og hørte kaptajnen læse regeringens og kongens budskab op.

Kort efter rejste soldaterne bort, værterne blev snydt for den afskedsfest, man havde talt om, og far for at lave den sang, han ville skrive.

Vagten ved åbendepotet, 9. april 1940

I begyndelsen af maj var Hans Chr. og jeg med far i Frederikshavn. Da vi først fik Vendsyssel Tidende dagen efter, skulle vi lige se de sidste nyheder i udhængsskabet på Kirkepladsen. Vi læste, at Churchill var blevet premierminister i England. "Nu har tyskerne tabt krigen", sagde far. Det var vel dengang en form for ønsketænkning, men det kom jo da til at holde stik.

Foreløbig gik krigen dog videre, og vi fulgte med i avisen. Radio havde vi ikke. Men Edvard Jørgensen fra "Renovationen" kom tit på havnen og var flink til at underrette far om, hvad han så, og det var en del. Frederikshavn var en vigtig udskibningshavn for tropper til Norge, og ikke alle nåede frem. Der gik nogle frygtelige historier herom. En dag kom jeg ned på stranden og fandt en død hest, der var drevet i land, formentlig fra et torpederet skib. Jeg fik ordre til at fortælle det på politistationen næste dag.

Det var i øvrigt ikke meget, jeg kom i skole i disse måneder. Jeg gik på det tidspunkt i skole i Frederikshavn. Tyskerne tog skolen kort efter den 9. april, og da vi kom om morgenen, stod der vagtposter, så vi måtte gå hjem igen. En uges tid efter blev alle elever kaldt sammen på stadion, hvor vi fik at vide, hvad der nu skulle ske. Min klasse skulle gå i skole om formiddagen på KFUM, hvor vores klasselærer boede. Her kom tyskerne i øvrigt også og lagde beslag på mødesalen til et depot.

Tyskerne anlagde en stor flyveplads på Knivholts marker vest for Frederikshavn. Den talte man meget om, og en dag fortalte Kræn Lassen, at han og uldhandleren havde fået arbejde der. Han mente nok, at de kunne overkomme det. De skulle passe nogle køer, dvs. flytte dem på græsmarken nogle gange i løbet af dagen. Uldhandleren skulle sige, hvor tøjrepælen skulle stå og Kræn Lassen træde den ned i jorden.

Netop flyvepladsen og havnen medførte en vis risiko for engelske luftangreb. Derfor måtte man tænke på beskyttelsesrum. Far og naboerne blev enige om at lave en beskyttelseshule i Granerne, en lille skov, der hørte til Engen. Far ville lægge granstammer til, hvis de andre ville bygge hulen. Det gjorde de så i løbet af foråret. Vi kaldte den KOLTO-hulen efter de 5 familier, pastor Knudsen, uldhandler Olsen, Kræn Lassen, Thomsen (som jeg ikke kan huske noget om) og os på Engen. En tysk soldat, der kom forbi, mens de byggede hulen, mente, at den ikke var noget bevendt, og den lå også for langt væk for dem, der i givet fald skulle bruge den.

Disse påstande blev heldigvis aldrig bekræftet, men den kom dog i brug. En nat vækkede mor os tre børn. Hun og far havde hørt skydning og set en masse lyskugler på himlen, og så havde de hørt luftværnssirenen. Vi måtte i beskyttelsesrum. Vi fik lidt tøj på og nogle tæpper med og lidt efter sad vi tænderklaprende i jordhulen. Alt udenfor var stille. Meget stille. Så blev vi enige om at gå hjem igen. Det, de havde hørt, var afblæsningen af luftalarmen. Heldigvis havde de glemt vores karl, Johannes. Han sov fra det hele.

Det var den eneste gang, jeg var i beskyttelsesrum under hele krigen. Og kom i hvert fald ikke mere i hulen her. Kort efter flyttede vi fra Engen og Elling.

*

Man siger, at barndommen er en beskyttet tid. Men alligevel kommer omverdenen tæt på, nogle indtryk forstår man, andre bliver gemt og måske bearbejdet længe, længe efter. Det er oplevelser og indtryk, der kan samle sig til et billede af barndommens landsby.

Vi vidste godt, hvem der var hvad, hvem der følte sig frelst og hvem de mente nok skulle brænde i helvede. Der har nok været religiøse modsætninger på egnen, men jeg har ikke noget erindret indtryk af, at det forhindrede folk i at omgås i det daglige.

Vi vidste også, at der var forskel på folk. De store gårdmænd som den på Bannerslund, Lerbæk, Ellinggård, Mariendal og Stabæk forekom lige så fjerne som kongen i København, men der var jo også de mindre landmænd, som kreditforeningerne og fagforeningerne rejst sig truende over, de første aldeles håndgribelige, de sidste mere som myter, for dem havde man ingen kontakt med. Så var der alle arbejdsmændene, som vi vel ikke havde så megen fornemmelse af. Måske havde deres børn ikke så meget legetøj, som vi havde, og måske heller ikke så store stuer, men vi følte næppe den store forskellighed. Og endelig var der jo fiskerne, men de boede jo i Strandby, og det var trods alt et par kilometer fra Elling.

Jo, folk blev nok vurderet noget efter deres stand, men alligevel har jeg en fornemmelse af, at man mere bedømte dem efter deres personlige egenskaber, redelighed, konformitet, omgængelighed. Og netop derfor kunne samfundet fungere.

Den største kulturelle forskel var nok alligevel mellem land og by. Det oplevede jeg, da jeg i 1939 kom fra Elling Skole ind på den kommunale mellemskole i Frederikshavn.

Engang – det må have været til min fars fødselsdag i 1938 – var Hjorts på besøg, og pludselig tog Hjort sit lommetørklæde, en ølkapsel, 2 tiører og to tændstikker frem og med en knyttet frem fremtryllede han et Ghandi-portræt. Vi vidste jo alle sammen godt, hvem Ghandi var. Landsbyen var ikke lukket for omverdenen. Vi fulgte meget med i Finlandskrigen 1939/40. Vi børn vidste også godt, hvem Stauning var, Hitler og Mussolini. Ingen havde sympati i vores omgangskreds.

I de sure efterårsdage hjalp vi drenge med at læsse roer, der skulle køres i kule. De små roer kaldte vi ikke noget, men de store var enten Stauningroer, Hitlerroer eller Mussoliniroer.

Ankomsten af de danske soldater bragte den fjernere omverden ind i vores hverdag på en ny og direkte måde. Og siden den 9. april 1940 blev den for altid en fast del af vores tilværelse.

En varm tak til Hans Henrik Frey, Elling lokalhistoriske Arkiv, Erik Christensen, Bangsbo Museum og Arkiv, Kenneth Kristensen, Bangsbo Museum og Arkiv og Jens Ole Christensen, Statens forsvarshistoriske Museum for værdifulde oplysninger og et stort arbejde med fremskaffelse af billedmateriale.

Illustrationer:
Hvor intet er anført, stammer billederne fra Elling lokalhistoriske Arkiv.

[1]Noter

Blandt publikationerne fra Elling Tømmerhandel kan nævnes:
Jørgen Hjort: Elling og nærmeste omegn, 1973,
Hans Gregersen: Østerbroen, 1975,
Hans Gregersen: Skawbøllen – den smalsporede bane mod nord, 1976,
Anne Møjen: En rundtur i Elling, 1981,
Lauge Bock: Skole ri elling sogn, 1983.
I øvrigt kan henvises til A. Peter Gaardboe: Historisk-topgrafiske Beskrivelser af Elling Sogn, Raabjerg Sogn og Skagen Landsogn, 1893. Ny udgave ved Hans Nielsen og Børge Holdt Madsen, 2007.

[2] Møjen er betegnelse for eng eller vedvarende græsareal. Ordet er beslægtet med det svenske mo og det fynske ma. En gård nord for Strandby hed Møjen. Herfra Anna Møjens efternavn.

[3] Livet på Engen er fortalt i andre sammen hænge og skal derfor ikke refereres her. Min mor, Emma Olsen, har skrevet i Barn af Vendsyssel, bind V, 1985, og jeg har fortalt om min mormor i artiklen Bondekone og blåstrømpe i Vendsyssel Årbog, 2010. En beskrivelse af familiens liv i 1930´erne findes på Elling lokalhistoriske arkiv.

[4] Hans Henrik Frey fortæller, at Connie Nielsen, f. 1964, var en meget selvstændig dame. Hendes mor havde syet en fin hvid kjole til hendes studenterafslutning, men hun skulle absolut ikke i hvidt. Så hum mødte til translokationen i bluse og slacks. Moderen var meget engageret i Møllerevyen i Frederikshavn, og Connie deltog et par somre i revyen.
[5]

Den smalsporede bane mellem Frederikshavn og Skagen blev indviet i 1890 og havde station i Elling, men ikke i Strandby. Det er sandsynligvis hensynet til de store gårde, bl.a. Bannerslund, Ellinggård og Mariendal, der har begrundet denne linjeføring. I begyndelsen af 1920´rne, blev banen gjort normalsporet og lagt om på visse strækninger. Den blev bl.a. ført over Engens marker, og der kom en station i Strandby, og den fik stor betydning for fiskeriet der. Indvielsen skete i 1924. I forbindelse med baneanlægget og bygningen af banebroen over Elling fandt man Ellingåskibet, men det blev først gravet ud mange år senere. Den smalsporede bane hed i folkemunde "Skawbølen". Bøl betyder formentlig tyr, beslægtet med det engelske bull.

[6] Efter hans død udgav kollegerne Benedict Nordentoft og Chr. Winter i 1939 bogen O Kristelighed, en samling af Vestergaards opbyggelige taler og prædikener. Heri en omfattende biografi.

[7] Evald Christensen kom fra meget små kår. Familien havde engang boet på Bindslev Fattiggård. Han var hyrdedreng, blev senere murer og friskolelærer, men udvandrede til USA, hvor han læste til præst. Han var derefter præst i den danske koloni, Solvang i Californien. Tilbage i Danmark var han en meget benyttet foredragsholder, især i grundtvigske kredse. Han var medlem af folketinget 1947 – 53, valgt af Retsforbundet.
Biografi: Jens Marinus Jensen: Præsten Evald Christensens livsvej, 1962.

[8] I 1860´erne blev man klar over, at der visse steder i Vendsyssel var naturgas i undergrunden, og i 1905 blev der vest for Frederikshavn fundet større mængder gas. Geologerne mente dog ikke, at det kunne betale sig at udnytte forekomsterne. I 1932 begyndte fiskeeksportør Rasmus Clausen at udnytte gassen der, og i løbet af nogle år udviklede der sig et veritabelt gaseventyr på egnen. I Frederikshavn begyndte Alpa Gas at udnytte forekomsterne kommercielt. I 1939 var der 76 boringer her. Under krigen fik gassen en særlig betydning, bl.a. som drivkraft i biler i stedet for benzin og gengas. (google, Et nordjysk gaseventyr) Litteratur: Peter Chr. Pedersen: Strandby-Gassens Pionér, Fiskeeksportør Rasmus Clausen – nogle Træk til Belysning af hans Arbejde for Naturgassens Udnyttelse, 1937, Hans Munk Pedersen: Et gaseventyr – om udnyttelsen naturgassen i Vendsyssel, 1987.
[9]

Kenneth Kristensen, Kystmuseet Frederikshavn, oplyser, at hærens 9. bataljon lå omkring Brønderslev og Elling med en beredskabsstyrke med stab og tre kompagnier. Ca. 400 mand ved Brønderslev og 200 mand ved Elling. Alle med ca. 11 måneders uddannelse. 9. bataljon havde siden 1939 garnison i Viborg, men havde før den tid været hjemmehørende i Aalborg.

Jens Ole Christensen, Statens Forsvarshistoriske Museum, oplyser følgende: Der er næppe tvivl om, at det var for at imødegå neutralitetskrænkelser omkring Frederikshavn og havnen her, at der lå en styrke fra hæren. Der havde også ligget en styrke i Frederikshavn under Første Verdenskrig. Der lå i øvrigt også styrker fra flåden i Frederikshavn op til 9. april.

Fra Vendsyssel Årbog 2014